Edgar Allan Poe

Prăbuşirea Casei Usher

Vreme de o zi întreagă, zi neguroasă, tăcută şi posomorâtă de toamnă, în care norii grei atârnau apăsător din cer, străbătusem singur, călare, un ţinut grozav de trist, până ce m-am găsit, într-un târziu, când se lăsau umbrele înserării, dinaintea melancolicei case Usher. Nu ştiu de ce, dar de la cea dintâi privire pe care am aruncat-o asupra clădirii, o jale de nesuferit îmi pătrunse în suflet. Am spus o jale de nesuferit fiindcă în starea mea nu intra nimic din acel sentiment mai curând plăcut, poetic oarecum şi de care sufletul nostru e cuprins chiar şi în faţa celor mai cumplite icoane ale dezolării şi ale groazei. Am contemplat priveliştea din faţa mea şi numai la vederea casei, a contururilor în care mi se înfăţişa acel domeniu – cu zidurile lui bătute de vânturi, cu ferestrele asemenea unor orbite goale, cu tufele rare de rogoz, cu cele câteva trunchiuri de copaci cărunţi şi gârbovi – m-a năpădit o sfârşeală fără margini, pe care n-aş putea să o compar mai bine cu o altă senzaţie pământească decât cu visul de apoi al celui care se trezeşte din beţia de opiu, cu amara regăsire în viaţa de toate zilele, cu hâda şi treptata cădere a vălului. Era un fior de gheaţă, o scufundare, o dureroasă strângere a inimii, o întristare fără leac a minţii, pe care nici un imbold al închipuirii n-ar mai fi putut-o îndemna spre măreţie. Ce să fi fost oare? Mă oprii locului să mă gândesc Ce să fi fost acel ceva care mă tulbura până într-atât numai la simpla vedere a casei Usher? Era un mister cu totul de nepătruns. Şi nu izbuteam să mă dezbat de întunecatele închipuiri ce mă năpădeau pe când îmi puneam întrebarea. Şi m-am văzut silit să mă opresc la acest răspuns, care nu mă mulţumea câtuşi de puţin, că, fără îndoială, există anumite îmbinări între lucrurile cele mai simple şi obişnuite şi care au puterea să ne mişte în acest fel, dar că, cercetând aceste puteri, aflăm pricini ce depăşesc cunoştinţele noastre. Mă gândeam că s-ar fi putut ca o schimbare neînsemnată în

orânduirea amănuntelor ce alcătuiau privelişte sau decorul să fie de ajuns pentru a schimba sau chiar a zădărnici puterea lor de a ne cufunda în tristeţe. Stăpânit de aceste gânduri, mi-am îndreptat calul spre malurile râpoase ale unui negru şi lugubru heleşteu care îşi aşternea neclintitul său luciu în faţa locuinţei şi – cu un fior şi mai pătrunzător – am privit în unde la icoana răsturnată şi înmulţită a trestiilor cenuşii, la copacii trunchiaţi şi fantomatici şi la ferestrele asemănătoare cu nişte ochi fără priviri.

Şi totuşi, tocmai în acest lăcaş al tristeţii aveam acum de gând să fac un popas de câteva săptămâni Roderick Usher, proprietarul ei, fusese unul dintre voioşii mei prieteni din copilărie. Ani mulţi trecuseră însă de la ultima noastră întâlnire. O scrisoare îmi sosise de curând, pe depărtatele mele meleaguri – o scrisoare din partea lui – al cărei cuprins alarmant şi stăruitor nu îngăduia alt răspuns din parte-mi decât să mă duc eu însumi la faţa locului. Manuscrisul vădea o cumplită frământare nervoasă. Prietenul mi se plângea de o năprasnică boală a trupului, de o tulburare mintală ce-l apăsa şi de o dorinţă arzătoare de a mă vedea, ca pe cel mai bun şi într-adevăr singurul său prieten, cu speranţa că bucuria de a mă revedea îi va alina oarecum suferinţele. Dar felul cum toate acestea şi multe altele încă erau spuse – acel strigăt din adâncul inimii ce îi însoţea rugămintea – nu-mi îngăduia nici o clipă de şovăială şi de aceea m-am supus fără zăbavă chemării lui, pe care o găseam foarte ciudată totuşi.

Deşi, copii fiind, fusesem strâns legaţi între noi, ştiam prea puţine lucruri despre prietenul meu. Era în obiceiul lui să fie întotdeauna din cale-afară de reţinut. Ştiam, de altfel, că, din noaptea timpurilor, străvechea lui familie se făcuse cunoscută prin firea ei deosebit de simţitoare, care de-a lungul veacurilor îşi dovedise măiestria în opere de înaltă artă şi se manifestase dintru-început prin repetate fapte de milostenie, pornite dintr-o mărinimie darnică şi discretă şi totdeodată printr-o pătimaşă înclinare spre misterele întortocheate, mai degrabă decât spre frumuseţile ortodoxe şi limpezi ale ştiinţei muzicale. Luasem cunoştinţă şi de faptul, vrednic de luare-aminte, că din trunchiul familiei Usher, cu toată vechea ei slavă, n-a crescut niciodată vreo ramură trainică; întreg neamul lor, cu alte cuvinte, nu are altfel de coborâtori decât în linie dreaptă; rămăsese aşa

întotdeauna, afară doar de câteva neînsemnate şi trecătoare abateri. Poate că tocmai această lipsă, îmi ziceam eu, ţinând seama de potrivirea desăvârşită dintre înfăţişarea acelor locuri şi binecunoscutul fel de a fi al celor din familia Usher şi gândindu-mă totodată şi la înrâurirea pe care, de-a lungul unui şir de veacuri, ar fi putut-o avea una asupra celeilalte, poate că tocmai această lipsă a unei ramuri lăturalnice, patrimoniul şi numele trecând fără nici o abatere numai din tată în fiu, să fi dus într-un sfârşit la contopirea acestor două, aşa încât titlul a schimbat numele de la obârşie al domeniului în ciudata şi îndoielnica denumire de „Casa Usher”, denumire folosită de ţăranii din partea locului şi cuprinzând în a lor minte atât familia, cât şi locuinţa ei.

Am spus că singura urmare a încercării mele oarecum copilăreşti de a mă uita în heleşteu a fost că mi-a întărit şi mai mult ciudata mea impresie dintâi. După câte socot, nu pot pune la îndoială că tocmai conştiinţa rapidei creşteri a stării mele de tulburare superstiţioasă – de ce oare n-aş numi-o aşa?

— Era pricina înteţirii acestei tulburări. Aceasta este – şi o ştiam de mult – legea de neînţeles a tuturor sentimentelor a căror temelie este groaza. Şi se prea poate că, numai fiindcă-mi desprinsesem privirile de la icoana din lac a locuinţei, spre a mi le arunca asupra clădirii înseşi, mi-a încolţit în minte o idee stranie – o idee, într-adevăr atât de caraghioasă, încât, dacă vorbesc de ea, e doar ca să arăt cât de puternice şi de vii erau senzaţiile ce mă apăsau. Închipuirea mea fusese stârnită până într-atât, că ajunsesem să cred într-adevăr că împrejurul casei şi împrejurul întregului domeniu plutea o atmosferă proprie lor şi vecinătăţii lor apropiate, o atmosferă cu totul străină de aerul cerului, dar care parcă se ridica din arborii gârboviţi şi din zidurile cenuşii şi din heleşteul tăcut – un abur pestilenţial, vrăjit şi funebru, greoi, nedesluşit şi plumburiu.

Izgonindu-mi din minte ceea ce nu putea fi decât vis, am cercetat mai de aproape adevărata înfăţişare a clădirii. Trăsătura cea mai de seamă părea să fie vechimea ei, care întrecea orice măsură. Veacurile o decoloraseră aproape cu totul. Un mucegai mărunt o acoperea în întregime pe dinafară, tapisând-o de sub acoperiş ca un ţesut subţire de broderie migăloasă. Cu toate acestea, nicăieri nu se vedea vreo stricăciune mai neobişnuită. Nu se surpase nici o părticică a

zidăriei şi era parcă o ciudată nepotrivire între această desăvârşită îmbinare a părţilor alcătuitoare şi şubreda stare a pietrelor, luate una câte una. În faptul acesta era ceva care mă ducea cu gândul la acele vechi tăblii de lemn îndelung lăsate să putrezească în câte o pivniţă uitată, fără nici o atingere cu suflul aerului dinafară şi care îşi păstrau totuşi o înşelătoare trăinicie. În ciuda acestor semne de adâncă părăginire, clădirea nu părea şubredă. Poate că ochiul unui cercetător atent ar fi putut descoperi o crăpătură abia vizibilă, care, pornind de sub acoperişul faţadei, îşi croia drum în zigzag în josul zidului, până ce se pierdea în apele triste ale mlaştinii.

Fără a pierde din vedere aceste amănunte, m-am îndreptat călare pe o alee scurtă ce ducea spre casă. Un servitor îmi luă calul şi am intrat sub bolţile gotice ale sălii. Un valet în pas tiptil mi-o luă înainte Şi mă însoţi în tăcere printr-un şir de coridoare întunecoase şi întortocheate spre camera de lucru a stăpânului. Nu ştiu de ce, dar multe dintre lucrurile întâlnite pe acest parcurs n-au făcut decât să întărească sentimentele nedesluşite de care am mai vorbit. Desigur, obiectele din jurul meu – şi stucaturile de pe tavane şi sumbrele tapiserii de pe Pereţi şi podelele negre ca abanosul şi fantasticele trofee armoriale ce zornăiau la trecerea mea cu paşi mari, toate erau privelişti cu care mă obişnuisem încă din copilărie. Şi, cu toate că recunoşteam fără preget cât îmi erau de familiare acestea, mă minunam totuşi cât de neaşteptate erau închipuirile pe care le trezeau în mine nişte imagini atât de obişnuite. Am întâlnit pe una dintre scări pe medicul familiei. Chipul lui, gândii eu, poartă pecetea unei viclenii josnice îmbinată cu stupoare, îmi strânse mâna cu emoţie şi-şi văzu de drum. Apoi valetul deschise o uşă şi mă găsii în faţa stăpânului său.

Camera în care mă aflam era foarte spaţioasă şi înaltă. Ferestrele erau lungi, înguste şi ascuţite şi aşezate la o atât de mare depărtare de negrele podele de stejar, că ar fi fost cu neputinţă să ajungi la ele. Raze plăpânde de lumină roşiatică pătrundeau prin ochiurile zăbrelite, astfel încât obiectele mai mari din încăpere puteau fi lesne văzute. Privirea însă se străduia zadarnic să ajungă până la colţurile depărtate ale odăii sau în adânciturile tavanului boltit şi sculptat. Draperii întunecate atârnau de pereţi. Mobilierul era peste măsură de bogat, anevoie de folosit, foarte vechi şi hodorogit. Un mare

număr de hârţoage şi de instrumente muzicale zăceau împrăştiate pe jos, fără să izbutească însă a da viaţă decorului. Simţeam că respir o atmosferă încărcată de tristeţe. O jale adâncă, amară şi de nelecuit plutea în aerul acela care învăluia totul şi pătrundea pretutindeni.

Când intrai, Usher se ridică de pe divanul pe care stătuse lungit şi mă primi cu o căldură şi însufleţire ce cuprindeau, acesta fu primul meu gând, o exagerată cordialitate, prea mult din bunăvoinţa cuviincioasă şi obligatorie a unui om de lume plictisit. Dar a fost de ajuns să arunc o privire asupra chipului său ca să mă încredinţez de desăvârşita lui sinceritate. Ne aşezarăm. Şi timp de câteva clipe, în care nu rosti nici un cuvânt, m-am uitat la el cu o milă amestecată cu spaimă. Desigur, niciodată un om nu se schimbase atât de cumplit şi într-un răstimp atât de scurt ca Roderick Usher! Era de necrezut: cu greu am izbutit să recunosc în palida făptură din faţa mea pe tovarăşul din prima mea copilărie. Şi totuşi figura lui atât de caracteristică a fost întotdeauna vrednică de luare-aminte. Mai întâi, culoarea cadaverică a feţei; apoi, ochii mari, străvezii şi fără seamăn de luminoşi; buzele cam subţiri, foarte pale, dar minunat de frumos arcuite; un nas subţirel şi coroiat, de tip ebraic, dar cu nările din cale-afară de dilatate pentru o astfel de croială şi bărbia fin rotunjită, dar care, prin lipsa ei de proeminenţă, trăda slăbiciune sufletească; în sfârşit, părul mai molatic şi mai subţire decât firul de păianjen; şi toate aceste trăsături, adăugate la o nemaipomenită amploare a frunţii, alcătuiau o înfăţişare de neuitat. Dar acum, prin simpla accentuare a caracteristicilor dominante ale trăsăturilor feţei şi a expresiei sale obişnuite, arăta atât de schimbat, că mă îndoiam cu cine anume vorbesc. În clipa de faţă, paloarea de strigoi a pielii, ca şi suprafireasca strălucire a ochilor mă cutremurau şi mă îngrozeau mai presus de orice. Şi mai era şi părul mătăsos, pe care-l lăsase să crească în toată voia şi cum acest caier sălbatic şi aerian de uşor mai curând îi plutea în jurul feţei, nu izbuteam, oricât m-aş fi străduit, să găsesc în năzdrăvana lui expresie ceva simplu şi omenesc.

Ceea ce m-a izbit mai întâi în purtările prietenului meu a fost o lipsă de şir şi de legătură – o destrămare; şi am găsit, foarte curând, că aceasta provenea dintr-o sforţare necontenită, dar slabă şi fără rost, de a-şi stăpâni un neastâmpăr firesc, o

frământare nervoasă nemaipomenită. La drept vorbind, fusesem pregătit şi mă aşteptam la ceva de acest fel, nu numai din scrisoarea lui, dar şi din amintirea unor isprăvi de-ale sale din copilărie, precum şi prin părerea la care ajunsesem pe temeiul ciudatei sale alcătuiri trupeşti şi a felului său de a fi. În mişcările lui se arăta, rând pe rând, vioi şi molatic. Glasul îi suna tremurător şi nehotărât (când spiritul vieţii părea că-l părăsise cu totul). Dar trecea cu repeziciune la acea concizie plină de energie, la acea vorbire abruptă, cumpănită, răspicată şi cavernoasă, la rostirea grea şi guturală, ritmică şi desăvârşit de bine modulată a beţivilor fără de leac şi celor mai nărăviţi fumători de opiu, când sunt în toiul beţiei lor.

Tocmai în acest fel mi-a vorbit de scopul venirii mele, de arzătoarea lui dorinţă de a mă vedea şi de alinarea pe care o aştepta de la mine. Pe îndelete, îmi dădu unele lămuriri, destul de lungi, despre felul cum înţelegea el natura bolii de care suferea. Spunea că e vorba de un rău înnăscut, un rău moştenit, căruia nu trăgea nădejde să-i găsească leac, o simplă boală de nervi, se grăbi el să adauge, care, fără îndoială, avea să-i treacă în curând. Se manifesta printr-o mulţime de senzaţii câtuşi de puţin fireşti. Dintre ele, pe când le descria cu de-amănuntul, au fost unele care m-au interesat şi m-au şi îngrozit. Pesemne că şi termenii folosiţi, precum şi felul său de a povesti precumpăneau aici. Suferea cumplit de o ascuţire bolnăvicioasă a simţurilor. Nu putea să mănânce decât hrana cea mai simplă şi searbădă. Nu putea să poarte decât veşminte croite din anumite ţesături. Mireasma florilor îl înăbuşea, fără deosebire. Cea mai slabă lumină îi supăra ochii. Şi afară de unele sunete, adică de ale instrumentelor muzicale cu strune, toate celelalte îl umpleau de groază.

Mi-am dat seama că e robul încătuşat al unei spaime neobişnuite.

— Am să mor, zise el, trebuie să mor de această jalnică nebunie. Aşa, numai aşa şi nu altfel, am să-mi dau sfârşitul. Mi-e frică de întâmplările ce or să vină, dar nu de ele, ci de urmările lor. Mă cutremur când mă gândesc la oricare dintre ele; chiar şi cea mai de rând şi mai neînsemnată poate înrâuri nesuferita mea frământare sufletească. Într-adevăr, nu de primejdie mi-e groază, ci numai de urmarea ei cea de neînlăturat – teroarea. În această frământare nervoasă, în această jalnică stare, simt că,

mai curând sau mai târziu, voi fi nevoit să-mi pierd şi viaţa şi minţile totdeodată în cine ştie ce zadarnică luptă cu acea înverşunată stafie: GROAZA!

Am mai aflat, la răstimpuri, din aluzii trunchiate şi în doi peri, de o altă ciudată trăsătură a stării lui mintale. Se găsea încătuşat de-a binelea de anumite impresii de natură superstiţioasă cu privire la locuinţa pe care o stăpânea, de unde nici nu se mai încumetase a mai ieşi de un lung şir de ani… Anumite impresii privitoare la o înrâurire a cărei presupusă putere o tălmăcea prin expresii prea obscure ca să poată fi redate aici, înrâurire care, prin câteva ciudate amănunte în legătură cu înfăţişarea şi materia acestui leagăn al familiei, dobândise, zicea el, în urma suferinţelor îndurate, o stăpânire asupra minţii sale, o stăpânire pe care fizicul acelor ziduri cenuşii, al acelor turle şi al întunecatului heleşteu ce oglindea întreaga zidire o răsfrânsese încetul cu încetul asupra moralului întregii sale existenţe.

Admitea totuşi, cu unele şovăieli, că tristeţea ciudată ce-l copleşea se datora, în mare măsură, unei pricini mult mai fireşti şi mult mai adevărate – îndelungatei şi crudei boli şi sfârşitului, fără doar şi poate apropiat, al unei duioase şi multiubite surori, unica sa tovarăşă de atâţia amar de ani, cea din urmă şi singura sa rudă pe pământ.

— Moartea ei, spunea el cu o amărăciune pe care niciodată nu o voi uita, mă va lăsa pe mine (pe el, firavul şi deznădăjduitul) să fiu ultimul urmaş al străvechiului neam al Usherilor.

Pe când vorbea astfel, lady Madeline (căci acesta era numele ei) se apropie încet dintr-un ungher mai îndepărtat al încăperii şi, fără să-şi fi dat seama că eram de faţă, dispăru. Am privito cu o uimire fără de margini, dar nu şi fără oarecare spaimă. Mi se părea cu neputinţă totuşi să-mi lămuresc ceea ce simţeam. În prada unui sentiment apăsător, o urmăream cu ochii, uluit, în vreme ce paşii ei se depărtau. Când într-un sfârşit o uşă se închise în urmă-i, privirea mea căută instinctiv şi cu nerăbdare chipul fratelui, dar îşi îngropase faţa în mâini şi n-am putut vedea decât că o paloare cu totul neobişnuită se răspândise pe degetele lui străvezii şi slăbite, printre care se prelingeau pe încetul lacrimi de suferinţă.

Boala de care suferea lady Madeline făcuse multă vreme de ocară dibăcia doctorilor. O îndărătnică stare de nepăsare la tot şi toate, o treptată istovire a fiinţei şi, pe lângă acestea, nişte repetate, dar trecătoare, căderi în stare cataleptică, iată cum suna neobişnuitul diagnostic. Până acum ţinuse piept cu tărie atacurilor bolii şi nu consimţise încă să cadă la pat. Târziu însă, chiar în seara sosirii mele în casa Usher, a fost doborâtă (precum mi-a povestit în timpul nopţii fratele ei, în prada unui neastâmpăr de nedescris) de puterea nimicitoare a bolii şi am înţeles că apariţia ei de o clipă în raza privirii mele va fi fost poate şi cea din urmă pe care o dobândisem, că niciodată nu o voi mai vedea pe lady Madeline, cel puţin cât va mai fi încă în viaţă.

În cele câteva zile care au urmat, numele ei n-a mai fost rostit nici de Usher, nici de mine. Şi în tot acest răstimp m-am străduit în fel şi chip să uşurez tristeţea prietenului meu. Pictam şi citeam împreună, sau ascultam, ca prin vis, straniile improvizaţii ale chitarei lui atât de grăitoare. Şi astfel, pe măsură ce o apropiere mai strânsă, din ce în ce mai strânsă, mă găzduia, tot mai fără de oprelişti, în tainiţele sufletului său, mi-am dat seama, cu o amărăciune tot mai înteţită, de zădărnicia tuturor încercărilor mele de a reînsufleţi o minte din care întunericul, ca şi cum ar fi izvorât din ea, revărsa peste întregul univers moral şi fizic un funebru şi necontenit şuvoi de tristeţe.

Am să păstrez de-a pururi în gând {1} amintirea orelor solemne pe care le-am petrecut singur cu stăpânul casei Usher. Dar aş da greş, cu toate acestea, dacă aş încerca să exprim caracterul exact al preocupărilor şi cercetărilor în care mă atrăgea, arătându-mi calea. Clocotul de idei al unui spirit în fierbere maladivă răsfrângea o lumină de pucioasă asupra tuturor lucrurilor. Lungile şi jalnicele lui cântece funebre îmi vor suna veşnic în auz. Cu durere mi-amintesc printre altele de o anumită stranie variantă, o amplificare a ciudatei arii din ultimul vals al lui Weber {2}. Cât despre picturile cărora trudnica lui fantezie le da viaţă şi care, cu fiece atingere de penel, ajungeau treptat la o formă vagă ce mă cutremura şi-mi da fiori, căci mă cutremuram fără să ştiu de ce, despre aceste picturi (atât de vii încât imaginile lor îmi stau şi azi dinaintea ochilor) zadarnic aş încerca să fac altceva decât o descriere foarte clară care să poată fi oglindită de cuvântul scris. Prin simplitatea Absolută a

desenelor sale, prin sobrietatea lor, el atrăgea şi subjuga atenţia. Dacă vreodată un muritor a putut să picteze o idee, acest muritor a fost Roderick Usher. Pentru mine cel puţin, în împrejurarea în care mă aflam, din abstracţiile pure pe care acest ipohondru se întrecea să le arunce pe pânză se desprindea o spaimă cutremurătoare şi de nesuferit, a cărei ameninţare n-am simţit-o nici în faţa reveriilor, strălucite desigur, dar prea concrete, ale lui Fuseli {3}.

Există însă, printre concepţiile fantasmagorice ale amicului meu şi una care nu e atât de închinată spiritului de abstracţie şi care, deşi cu sfială, poate fi totuşi schiţată şi redată în cuvinte. Era o pânză mică înfăţişând lăuntrul unui cavou sau al unei galerii dreptunghiulare şi nesfârşit de lungi, cu ziduri joase, netede, albe, neîntrerupte şi fără podoabe. Anumite amănunte secundare ale desenului dădeau a înţelege că această galerie se găsea la o foarte mare adâncime în pământ. Nu se zărea nicăieri nici o ieşire în toată această vastă întindere. Nu se zărea nicăieri nici o faclă sau vreun alt izvor de lumină artificială, şi, cu toate acestea, un puhoi de raze orbitoare se rostogolea de la un capăt la altul, scăldând totul într-o splendoare spectrală şi de neînţeles.

Am mai vorbit de starea bolnăvicioasă a nervului său acustic, din a cărui pricină bolnavul nu putea suferi nici un fel de muzică, afară doar de anumite acorduri ale instrumentelor cu coarde. Poate că tocmai îngustele fruntarii între care singur se limitase pe chitară au dat naştere, în mare măsură, caracterului fantastic al improvizaţiilor sale. Dar nu tot astfel putea fi lămurită uşurinţa înflăcărată cu care îşi compunea ale sale impromptus {4}. Toate acestea trebuie să fi fost şi chiar şi erau, atât în sunete, cât şi în cuvintele straniilor sale fantezii muzicale (căci nu arareori se acompania, potrivind muzicii cuvinte improvizate şi rimate), erau rodul acelei intense reculegeri şi concentrări mintale ce nu se manifestă, aşa cum am mai spus, decât în anumite clipe de supremă concentrare intelectuală, dobândită prin mijloace artificiale. Mi-am adus foarte uşor aminte de cuvintele uneia din rapsodiile sale. Poate atunci când mi-a arătat-o mi s-a întipărit mai adânc în minte pentru că în înţelesul ascuns şi tainic al acestei opere mi s-a părut a descoperi, pentru prima oară, că Usher era conştient de starea sa, presimţirea că măreaţa lui inteligenţă se clătina pe tronul

său. Aceste versuri, care fuseseră intitulate Palatul bântuit de strigoi {5}, sunau aproape aşa cum urmează:

Într-o verde-a noastră vale
Gazdă îngerilor buni, Nălţa turnuri triumfale
Un palat, în timpi străbuni.
Pe-ale Gândului meleaguri
Se-ardică stăpânitor, Peste mai semeţe praguri
N-au mai dat heruvii zbor.

II

Mândre flamuri de-aur, sute, Fâlfâie pe ziduri, sus.
(Toate-acestea, petrecute
De demult, de mult s-au dus.)
Gingaşe zefiruri, treze, Care-n zi s-au legănat, Printre pale metereze
Duc parfum într-aripat.

III

Prin ferestre, cei în vale
Călători, puteau zări, Prinse-n ritmuri muzicale
De lăută, Umbre vii, Iar pe-un tron, în plină slavă
Stând cel în porfir născut, în mărirea lui grozavă, Gândul, crai pe-acest ţinut.

IV

Numai perle şi rubine
E-al palatului portal, Şi prin el, iată că vine
Scânteind, val după val, A Ecourilor ceată
Ca să cânte-n viers şi-n grai
Cu o voce minunată, Duhul marelui lor crai.

V

Dar strigoi cerniţi.
— Prădalnic
Iureş dau puterii Lui!
Plângeţi, vai! Soarele falnic
Nu-i mai luce Craiului!
Iar în preajma casei, Faima, Care-n purpură-nflorea, Azi e-un basm umbrit de spaima
Moartei vremi, de-a pururea.

VI

Azi drumeţii-acelor locuri, Prin ferestre roşii, văd
Spectrii-n năzdrăvane jocuri

Duşi pe muzici de prăpăd, Şi-n portal, puhoi de jale, Gloate ce c-un hohot hâd

Nencetat îşi taie cale, Dar pe veci nu mai surâd.

Mi-aduc bine aminte că sugestiile ce se desprind din acest poem mi-au trezit în minte o înlănţuire de idei din care am reţinut o părere a lui Usher. O citez aici nu atât pentru noutatea ei (fiindcă au mai gândit-o şi alţii {6}), dar mai ales pentru tăria cu care el a susţinut-o. Această părere, în general, nu cuprindea altceva decât credinţa în sensibilitatea tuturor fiinţelor vegetale. Dar, în vălmăşagul fanteziei lui bolnave, ideea căpătase un caracter şi mai cutezător, încâlcind, cu anumite condiţii şi împărăţia regnului mineral. Mi-e cu neputinţă să redau în cuvinte toată amploarea şi toată fanatica seriozitate a convingerii sale. Credinţa lui pornea totuşi (aşa cum am mai dat a înţelege) de la pietrele sure ale leagănului său strămoşesc. Condiţiile acestei simţiri, credea el, se găseau în chiar întocmirea acestor pietre, în regula rânduielii lor, ca şi în muşchiul bogat ce le acoperea, precum şi în arbori gârboviţi dimprejur, iar mai presus de toate, în neclintita şi îndelungata statornicie a acestei alcătuiri, înmulţită prin oglindirea ei în liniştitele ape ale heleşteului. Dovada – dovada acestei simţiri – se poate vedea, zicea el (şi tresăream când îmi vorbea în acest fel), în treptata, dar sigura condensare în jurul apelor şi al zidurilor a unei anumite atmosfere şi care era numai a lor. Urmările, adăuga, se puteau desluşi în tăcuta, dar nefasta şi cumplita înrâurire care de veacuri plămădise destinele familiei sale şi care îl durase pe el aşa cum îl văd acum, aşa cum şi era. Astfel de păreri n-au nevoie de comentarii şi nici n-am să le comentez. Cărţile noastre – acele cărţi care de ani de zile alcătuiau o bună parte din existenţa intelectuală a bolnavului – erau, aşa cum lesne se poate ghici, în strânsă legătură cu înclinarea lui spre supranatural {7}. Cercetam împreună şi cu multă luare-aminte lucrări ca, de pildă, Vervet şi Călugăriţa de Gresset, Belphegor de Machiavelli, Cerul şi iadul de Swedenberg, Călătoria subterană a lui Nicolas Klimm de Holberg, Chiromanţia de Robert Flud, de Jean dIndagine şi De la Chambre, Călătoria în lumile albastre de Tieck şi Cetatea soarelui de Campanella. O carte a sa preferată era un exemplar în octavo din Directorium Inquisitorium de dominicanul Eymeric de Gironne. Mai erau şi unele paragrafe din Pomponius Mela cu

privire la străvechii satiri africani şi aegipani, care pe Usher îl puneau, ceasuri întregi, pe gânduri şi visare. Dar cea mai mare desfătare o găsea în citirea unui volum din cale-afară de rar şi curios, un în quarto – manualul unei biserici uitate – intitulat Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae {8}.

Nu mă puteam opri să mă gândesc la straniul ritual cuprins în această lucrare şi la influenţa pe care o fi avut-o asupra bolnavului, când, iată, într-o seară, înştiinţându-mă pe neaşteptate că lady Madeline încetase din viaţă, mi-a adus la cunoştinţă intenţia lui ca (înainte de-a o înmormânta pentru totdeauna) să păstreze vreme de două săptămâni trupul neînsufleţit al surorii sale într-unui din numeroasele cavouri aflătoare în zidurile de temelie ale clădirii.

Mă simţeam în stare să mă împotrivesc. Ca frate al defunctei, mi-a spus el, luase această hotărâre ţinând seama de caracterul deosebit al bolii de care suferise răposata şi de o anume curiozitate iscoditoare şi nelalocul ei a medicului, precum şi de aşezarea prea depărtată şi prea la voia întâmplării a cavoului familiei. Nu pot tăgădui că la amintirea sinistrei înfăţişări a insului pe care l-am întâlnit pe scară chiar în ziua sosirii mele, n-am avut câtuşi de puţin dorinţa de a mă opune la ceea ce socoteam că e doar o precauţie nevinovată şi nicidecum ceva nefiresc. Urmând cererii lui Usher, l-am ajutat eu însumi la pregătirile în vederea vremelnicei înmormântări. După ce aşezarăm în raclă trupul neînsufleţit, l-am dus noi doi singuri la locul de odihnă. Cripta unde l-am adăpostit şi care fusese închisă o vreme atât de îndelungată (încât făcliile noastre pe jumătate înăbuşite nu ne înlesneau nici cea mai mică cercetare a locurilor) era mică, igrasioasă şi lipsită de orice mijloc de iluminare. Se afla la o mare adâncime, tocmai dedesubtul acelei părţi a clădirii unde se găsea şi camera mea. Pesemne că în depărtatele veacuri ale feudalităţii slujise drept cameră pentru cele mai josnice scopuri, iar mai în urmă, ca magazie pentru praful de puşcă sau alte materii uşor inflamabile, deoarece o parte a podelei şi toţi pereţii lăuntrici ai unui lung coridor boltit prin care ajunsesem aici erau bine căptuşiţi cu aramă. Poarta de fier masiv fusese proteguită în acelaşi chip. Când uriaşa ei greutate se mişca pe balamale, se auzea un sunet ciudat de ascuţit şi de supărător.

După ce am depus funebra noastră povară pe grinzi de lemn în acest lăcaş al groazei, am împins niţel la o parte capacul încă neînşurubat al sicriului şi ne-am uitat la chipul celei dinlăuntru. Ceea ce mi-a ţintuit dintru început atenţia a fost asemănarea izbitoare dintre frate şi soră. Iar Usher, ghicindu-mi pesemne gândul, murmură câteva cuvinte din care am înţeles că defuncta şi el fuseseră gemeni, iar din această pricină existase totdeauna între ei o simpatie de o natură aproape de neînţeles. Dar ochii noştri n-au rămas prea îndelung ţintiţi asupra moartei, căci n-o puteam privi fără de spaimă. Boala care o pusese în mormânt pe lady Madeline în plină tinereţe îi lăsase ca în derâdere, cum se întâmplă în toate maladiile strict cataleptice, o uşoară roşeaţă pe obraji şi pe piept, iar pe buze acel enigmatic, acel lânced şi zăbavnic surâs, care-i atât de cumplit în moarte. Am pus capacul la loc şi l-am înşurubat, şi, după ce am înţepenit poarta de fier, ne-am întors istoviţi pe acelaşi drum ce ducea la încăperile aproape tot atât de lugubre din părţile de sus ale locuinţei.

Şi acum, după trecerea câtorva zile de amară durere, iată că o vădită schimbare se arată în semnele de tulburare mintală ale prietenului meu. Nici urmă nu se mai vedea din obişnuitele lui purtări: dispăruseră. Obişnuitele lui îndeletniciri fuseseră delăsate sau date uitării. Cu paşi grăbiţi, inegali şi fără ţintă, rătăcea din odaie în odaie. Paloarea feţei căpătase o culoare poate şi mai spectrală decât înainte, dar acea lumină de care îi străluceau ochii pierise cu totul. Glasul, care din când în când se auzea răguşit şi aspru, îi amuţise. În schimb, o tremurare, venită parcă dintr-o groază fără de margini, era acum felul său nou de a vorbi. Ajunsesem într-adevăr să mă întreb uneori dacă mintea lui veşnic tulburată nu era cumva chinuită de vreo taină apăsătoare cu care se lupta, lipsindu-i curajul trebuincios pentru a o da în vileag. Alteori mă vedeam silit să pun totul numai în seama ciudăţeniilor de neînţeles ale nebuniei, căci îl observam privind în gol ceasuri întregi cu o luare-aminte încordată, ca şi cum ar fi ascultat un sunet închipuit, nu era de mirare că starea lui mă umplea de groază, mă cuprindea şi pe mine. Simţeam, strecurându-mi-se în suflet, printr-o şovăielnică şi treptată înaintare, strania înrâurire a fantasticelor şi totuşi molipsitoarelor lui rătăciri.

De atotputernicia acestor senzaţii mi-am dat seama într-o anumită noapte, a şaptea sau a opta de când o aşezasem pe lady Madeline în criptă. Era târziu şi mă găseam în pat. Ceasuri treceau după ceasuri şi somnul tot nu se apropia de culcuşul meu. Cugetul meu se străduia să cuminţească neastâmpărul nervos ce mă stăpânea. Încercam să mă încredinţez că, dacă nu chiar totul, cel puţin o mare parte din ceea ce simţeam se datora influenţei tulburătoare a sumbrului mobilier al camerei mele, întunecatelor şi trenţuitelor lui draperii care fâlfâiau zbuciumate de suflul unui început de furtună, se zbăteau încoace şi încolo, cu tresăriri, de-a lungul pereţilor, foşnind dureros în jurul sculpturilor patului. Dar sforţările mele au rămas zadarnice. O groază nespusă îmi pătrunse treptat întreaga fiinţă şi, în cele din urmă, arătarea hâdă a unei spaime supreme, dar fără pricină, puse stăpânire de-a binelea chiar pe inima mea. Am răsuflat din răsputeri şi, printr-o sforţare năprasnică, m-am dezbărat de ea. M-am ridicat în perne şi, scrutând cu ardoare întunericul orb din odaie, mi-am simţit auzul – nici eu nu ştiu de ce, dar poate că va fi fost doar îndemnul instinctului – şi-am ascultat anumite sunete nedesluşite şi joase, care, printre opririle furtunii, veneau, la lungi răstimpuri, nu-mi dădeam seama dincotro. Covârşit de un sentiment de oroare crescândă, oroare netălmăcită şi de neîndurat, m-am îmbrăcat în grabă (căci simţeam că toată noaptea nu voi mai putea dormi) şi m-am străduit să mă smulg din starea vrednică de milă în care mă aflam plimbându-mă cu paşi mari de-a lungul şi de-a latul odăii.

De-abia făcusem câteva ocoluri, când un zgomot de paşi uşori pe o scară învecinată îmi atrase atenţia. Mi-am dat curând seama că sunt Paşii lui Usher. După o clipă, bătu încetişor la uşa mea şi intră, ţinând o lampă în mână. Chipul îi era de aceeaşi cadaverică paloare ca de obicei, dar, pe lângă asta, văzui în ochii lui ceva ca un râs smintit ce sta să izbucnească, ca o stare de isterie vădit stăpânită. Înfăţişarea lui mă înspăimântă, dar mă simţeam mai bine în orice altă împrejurare decât cu singurătatea pe care o îndurasem un timp atât de lung şi am întâmpinat sosirea lui cu mare bucurie.

— N-ai văzut? Întrebă el deodată, după câteva clipe de tăcere, în care timp plimbase în jur o privire rătăcită. N-ai văzut? Aşteaptă numai! Ai să vezi.

Zicând acestea, îşi puse cu grijă lampa la adăpost, se apropie grabnic e o fereastră şi o deschise larg, în plină furtună.

Răbufnirile năvalnice şi furioase ale vijeliei aproape că ne-au ridicat de la pământ. Era, într-adevăr, o furtunoasă, dar cumplit de frumoasă noapte, fără de seamăn de sălbatic dezlănţuită în grozăvia şi frumuseţea ei. Pesemne că un vârtej se abătuse cu toate puterile în vecinătatea noastră, căci vântul în turbare îşi schimba mereu căile şi norii, denşi peste măsură (atârnau atât de jos, încât aproape că apăsau pe turlele clădirii), nu ne puteau împiedica să nu ne dăm seama de via şi apriga repeziciune cu care soseau în goană din toate colţurile zării pentru a se năpusti unul asupra altuia, fără să se mai piardă în depărtări. Am spus că prea marea lor densitate nu ne împiedica totuşi să ne dăm seama de aceasta, cu toate că nu se vedea nici o rază de lună sau de stele pe cer şi nici un fulger nu lumina. Dar suprafaţa lăuntrică a uriaşelor mase de aburi purtate încoace şi încolo, dimpreună cu toate lucrurile pământeşti din preajma noastră răsfrângeau nefireasca strălucire a unei exalaţii gazoase ce plutea în jurul casei, învăluind-o într-o lumină firavă şi care se vedea foarte desluşit.

— Nu se cade… Nu se cade să te uiţi afară! I-am zis, înfiorându-mă, lui Usher, pe când îl conduceam, împingându-l încetişor de la fereastră, către un jilţ. Aceste oprelişti care te scot din fire sunt simple fenomene electrice, ce n-au nimic neobişnuit în ele, sau poate că în grozăvia lor se obârşesc din miasmele râncede ale mlaştinii. Să închidem fereastra. Aerul e rece şi primejdios sănătăţii. Iată unul din romanele tale favorite. Am să-ţi citesc din el şi ai să asculţi. În felul acesta vom trece cumplita noapte împreună.

Vechiul volum pe care îl alesesem era Soborul nebunilor de sir Lancelot Canning {9}. Dar când am spus că e una dintre cărţile favorite ale lui Usher, a fost mai mult în glumă decât în serios. O glumă tristă într-adevăr, căci în acea vorbărie searbădă şi lipsită de har nu era nimic care ar fi putut să intereseze spiritualitatea şi înalta intelectualitate a prietenului meu. A fost însă singura carte pe care am avut-o la îndemână şi mă mângâiam cu o slabă speranţă că s-ar putea ca neastâmpărul ce-l chinuia pe acest maniac (căci istoria bolilor mintale e plină de asemenea anomalii) să găsească o alinare chiar în istorisirea neîntrecutelor sminteli pe care i-o voi citi.

Dacă mi-ar fi fost îngăduit să trag o încheiere din felul cum asculta sau cel puţin părea că ascultă fiece cuvânt al acelei povestiri, cu o încordată luare-aminte, m-aş fi putut felicita de reuşita planului meu.

Ajunsesem la episodul atât de faimos când Ethelred {10}, eroul romanului, după ce în zadar încercase să fie primit cu binele în chilia sihastrului, se hotărâse să pătrundă cu forţa. Am să amintesc aici că povestirea, cuvânt cu cuvânt, suna astfel: „Şi Ethelred, care prin însăşi firea lui avea o inimă de viteaz şi care acuma era şi voinic din cale-afară, din pricina tăriei vinului băut, n-a mai stat multă vreme la târguială cu sihastrul, un om plin de încăpăţânare şi de viclenie, dar simţind că-l plouă în spinare şi temându-se că se porneşte furtuna, îşi ridică, fără zăbavă, buzduganul şi din câteva lovituri îşi făcu la iuţeală printre scândurile porţii un loc pentru mâna sa înmănuşată în fier. Şi trăgând poarta cu putere înspre el, o sparse şi o despică, făcând să sară totul în bucăţi, aşa încât zgomotul înfundat al lemnăriei uscate umplu de larmă şi se răspândi în toată pădurea”.

La sfârşitul acestei fraze am tresărit şi m-am întrerupt pentru o clipă. Mi s-a părut (deşi mi-am dat seama numaidecât că fusesem amăgit de fantezia mea dezlănţuită) că de undeva, din cine ştie ce parte foarte depărtată a locuinţei, mi-ajungea nedesluşit la ureche un zvon, care, din pricina unei asemănări fireşti, putea să fie ecoul înăbuşit dar sigur al adevăratului zgomot de obiect despicat cu trosnituri pe care sir Lancelot l-a descris cu dinadinsul. Nu încape îndoială că numai o potrivire întâmplătoare îmi oprise astfel luarea-aminte. Căci printre pocnetele ferestrelor zguduite şi vuietul furtunii crescânde, un asemenea sunet nu putea, fireşte, nici să mă distragă, nici să-mi dea de gândit. Am reluat lectura: „Dar trecând pragul, bravul luptător Ethelred fu peste măsură de mânios şi de uluit nemaizărind nici urmă din vicleanul sihastru. Chiar pe locul unde se aflase, iată că un balaur uriaş, acoperit de solzi şi cu limba de foc, stătea de strajă în faţa unui palat cu totul de aur şi pardosit cu argint. Iar pe zid atârna un scut de aramă strălucitoare pe care se vedea săpat acest distih:

Intrând aici, tu-nvingi dintru-nceput;
De-nvingi şi fiara, eşti stăpân pe scut.

Atunci Ethelred ridică buzduganul şi-l repezi în capul balaurului, care se prăbuşi dinaintea lui şi-şi dădu într-o duhoare suflarea lui din urmă, cu un urlet atât de groaznic, de aspru şi de asurzitor, încât Ethelred fu nevoit să-şi astupe urechile ca să se ferească de cumplitul zgomot, un zgomot cum niciodată nu s-a mai fost auzit”.

Aici m-am întrerupt din nou şi cu totul pe neaşteptate, dar acum cu o stranie uimire, fiindcă nu mai încăpea nici un fel de îndoială că în această clipă auzeam (cu toate că nu puteam desluşi dincotro venea) un sunet slab şi parcă îndepărtat, dar aspru şi prelung, un sunet bizar, pătrunzător şi scrâşnit, întruchiparea suprafirescului răcnet pe care şi-l năzărise închipuirea mea după descrierea romancierului.

Speriat, cum desigur eram din pricina acestei cu totul neobişnuite coincidenţe şi hărţuit de mii de senzaţii contradictorii, am rămas totuşi destul de limpede la minte şi de stăpân pe mine însumi încât să nu agravez prin vreo observaţie oarecare starea de spirit a prietenului meu. Nu eram câtuşi de puţin încredinţat că auzise sunetele cu pricina, cu toată că, de bună seamă, în ultimele câteva minute, o ciudată şi vădită schimbare se petrecuse în purtarea lui. De unde la început şezuse chiar dinaintea mea, îşi întoarse treptat jilţul în aşa fel încât să stea cu faţa spre uşă. Nu puteam deci să-i zăresc pe de-a-ntregul chipul, cu toate că vedeam cum îi tremură buzele pe când murmura ceva de neînţeles. Capul îi căzuse în piept, dar după ochiul său holbat şi aţintit, pe care îl zăream din profil, mi-am dat seama că nu adormise. De altfel şi mişcările trupului tăgăduiau o asemenea presupunere, căci se legăna într-o parte şi într-alta cu o lină, dar neîntreruptă şi egală cumpănire.

Luând repede cunoştinţă de toate acestea, am reluat firul povestirii lui sir Lancelot, care continua astfel: „Iar acum luptătorul, după ce scăpase de grozava mânie a balaurului aducându-şi aminte de scutul de aramă şi de vraja, în sfârşit dezlegată ce fusese asupra lui, înlătură hoitul din drumul său şi înainta cu mare curaj pe podeaua de argint a castelului spre acea parte a zidului unde se găsea scutul, care e drept că n-a zăbovit aşteptându-l să se apropie de tot, ci se prăbuşi la picioarele lui pe pardoseala de argint, cu un sunet puternic şi îngrozitor”.

De-abia rostiseră buzele mele aceste silabe, când, deodată, ca şi cum o pavăză de aramă se prăbuşise greoi, chiar în acel moment, pe o podea de argint, i-am auzit ecoul desluşit, cavernos şi metalic, răsunător şi totuşi parcă înăbuşit. Scos din fire, am sărit în picioare, dar Usher îşi continua măsurata lui legănare. M-am repezit spre jilţul în care şedea. Ochii erau aţintiţi drept înainte şi în tot trupul i se înstăpânise o rigiditate ca de piatră. Dar când i-am pus mâna pe umăr, un fior puternic îi străbătu întreaga fiinţă. Un zâmbet bolnăvicios îi tremura pe buze şi am văzut că vorbeşte într-un murmur încet, repezit şi de neînţeles, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama că mă aflu lângă el. M-am aplecat asupra lui cât mai aproape şi, într-un sfârşit, sorbii hidosul înţeles al vorbelor sale:

— N-auzi?… Eu da, aud şi am mai auzit. Mereu… Mereu. Mereu. Minute întregi, ceasuri întregi, zile întregi, am auzit… Dar n-am cutezat… Oh, fie-ţi milă de mine, nemernic ticălos ce sunt! N-am cutezat… N-am cutezat să vorbesc! Noi am culcat-o de vie în mormânt! Nu ţi-am spus oare că simţurile mele sunt foarte ascuţite? Îţi spun acum c-am auzit cele dintâi mişcări, slabele ei mişcări în golul sicriului! Le-am auzit – sunt multe, multe zile de atunci – totuşi n-am cutezat, n-am cutezat să vorbesc! Şi-acum… Noaptea asta… Ethelred… Ha! Ha! Poarta sihastrului spartă şi răcnetul de moarte al balaurului şi zăngănitul scutului! … Zi-i mai degrabă zgomotul sicriului şi scrâşnetul balamalelor de fier ale temniţei sale şi sforţările ei în coridorul de aramă al criptei! O, aş vrea să fug, dar unde? {11} Nu va fi oare ea numaidecât aici? Oare nu se grăbeşte spre mine ca să mă mustre pentru graba mea? N-am auzit oare paşii ei pe scară? Oare nu desluşesc bătaia grea şi cumplită a inimii ei? Nebun ce sunt! Zicând acestea, sări furios în picioare şi rosti cu glas tare aceste silabe, ca şi cum şi-ar fi dat sufletul în suprema sforţare: Nebunule! Îţi spun că se află acum dincolo, chiar în dreptul uşii!

Şi, ca şi cum în supraomeneasca energie a rostirii sale s-ar fi găsit o putere vrăjită, uriaşele, străvechile canaturi spre care arăta Usher îşi deschiseră încet, după o clipă, masivele lor fălci de abanos. Lucrul se datora unei răbufniri de vânt, dar atunci îndărătul acestei uşi se arătă înalta statură a firavei lady Madeline, învăluită în giulgiu. Pe albele ei veşminte erau pete de sânge şi pe întreaga-i făptură emaciată şi slăbită se vedeau urmele unei amarnice lupte. O clipă numai rămase locului

tremurând şi pregetând în prag, apoi, cu un ţipăt adânc şi jalnic, se prăbuşi greoi înainte peste fratele ei şi în această năprasnică şi cea din urmă agonie îl târî după sine la pământ, cadavru acum şi el şi victimă a groazei anticipate.

Din această cameră şi din această casă am luat-o la fugă îngrozit furtuna se dezlănţuia încă în toată mânia ei când am regăsit vechea alee. O stranie lumină se răsfrânse deodată de-a lungul şoselei şi m-am întors să văd de unde a putut ţâşni o atât de ciudată lucire, de vreme ce îndărătul meu se găsea singură numai vasta locuinţă, cu umbrele ei. Izvorul acestor radiaţii era luna plină, care apunea roşie ca sângele şi strălucea, cu putere acum, prin acea crăpătură ce de-abia se zărea odinioară şi (cum am mai spus) străbătea în zigzag faţada clădirii începând de sub acoperiş până în temelii. Pe când priveam, ea se lărgi cu repeziciune. O suflare fioroasă a vârtejului se abătu din nou aici. Întregul disc al lunii se arătă deodată ochilor mei. Mă cuprinse o ameţeală când văzui puternicele ziduri prăvălindu-se rupte în două, deodată. Urmă un vuiet lung, năvalnic şi asurzitor, ca glasurile a mii de cataracte şi la picioarele mele adâncul şi sumbrul heleşteu îşi aduna apele {12}, învăluind în tăcere şi tristeţe sfărâmăturile Casei Usher 1 „Îi e inima o liră animată; Când te-ai atins de ea răsună-ndată”, trad. Ion Vinea; motto adaptat [Son în loc de Mon] din Le Refus (Refuzul), vv. 4l-42, poezie adresată de popularul şansonetist francez Pierre Jean de Beranger (1780-l857) generalului Galignani, prin care refuza o pensie în schimbul „serviciilor” sale din timpul Revoluţiei din 1830. Motto-ul a fost adăugat la versiunea D.

SFÂRŞIT

{1} în versiunea A urmează: „precum îşi poartă musulmanii giulgiul la Mecca”. Cf. Morella, nota 14, supra.

{2} Valsul a fost compus de fapt de Karl Gottlieb Reissiger (1798-l859) şi copiat de prietenul său, compozitorul Karl Măria von Weber (1786-l826), pentru concertele sale de la Londra. Cum Weber a murit subit, manuscrisul său a fost luat drept

compoziţia sa şi a fost tipărit ca atare. Poe nu ştia de această confuzie.

{3} Jean-Henri Fuseli (174l-l825), pictor şi ilustrator elveţian, admirat de William Blake; picturile sale au subiecte stranii.

{4} Compoziţii de proporţii modeste, cu caracter de improvizaţie (fr. în orig.).

{5} Poem tipărit separat în Baltimore Museum (apr. 1839).

{6} Nota lui Poe e derutantă. Singura sa sursă e Richard Watson (1737-l816), profesor de chimie la Cambridge, iar mai târziu episcop de Landaff (în Ţara Galilor), autor al lucrării An Essay on the Subjects of Chemistry (Studiu asupra materiilor chimiei), 1771, reed. În Chemical Essays, 1787, în care Watson trimite (voi. V, pp. 127-l28) la opera abatelui Lazzare Spallanzani (1729-l799), Dissertations Relative to the Natural History ofAnimals and Vegetables (Disertaţii pe marginea evoluţiei animalelor şi a plantelor), Londra, 1784 şi la articolul doctorului Thomas Percival (1740-l804) asupra „Capacităţii de percepţie a plantelor” (1785), inclus în Memoirs of the Literary and Philosophical Society ofManchester (Memoriile Societăţii de Literatură şi Filosofie din Manchester), voi. IV, Londra, 1802.

{7} Cu excepţia Soborului nebunilor, naraţiunea inclusă în trama nuvelei, cărţile menţionate în paragraful următor sunt autentice. E posibil ca despre unele Poe să fi auzit de la eruditul librar William Gowans, din New York, la care a locuit în 1837.

{8} O tălmăcire de „Părintele Prout” (Francis Mahony) a poeziei Vert-vert, papagalul, aparţinând poetului satiric francez Jeans-Baptiste Gresset (1709-l777), a apărut în Frasers Magazine (sept. 1834). Nuvela lui Niccolo Machiavelli (1515) a apărut în engleză în 1660, fiind recenzată de T. B. Macaulay în Edinburgh Review (mart. 1827). Celebra carte a lui Emmanuel Swedenborg se intitula Arcana coelestia (Tainele cereşti), 1758 (Heaven and Hell, în tălmăcirea engleză). Iter Subterraneum (Călătorie subterană) de Ludvig Holberg (1684-l754), fondatorul literaturii daneze moderne, descrie o ţară situată în interiorul pământului, oamenii fiind un fel de arbori ce umblă şi vorbesc. Cărţile de chiromanţie sunt citate de Bielfeld, LErudition Universelle, Cartea a II-a, cap. XVII, secţ. 11: Tractatus de Geomanţia (Tratat de geomanţie) de Robert Fludd, 1687;

Discours sur les Principes de la Chiromancie (Discurs asupra principiilor chiromanţiei) de Marin Cureau de la Chambre, 1653; Introductiones Apotelesmatici. în Chiromantiam (Introducerile unui astrolog. În chiromanţie) de Joannes ab Indagine din Steinheim, 1522 (tălmăcire în engleză în 1598). Poe se referă la schiţa satirică încastrată în nuvela Das alte Buch die Reise ins Blaue hinein (Vechea carte şi călătoria în albastra lume subterană) de Johann Ludwig Tieck (1773-l853), schiţă apărută prima oară în 1834 în anuarul Urania, Leipzig şi recenzată în Blackwoods Magazine (febr. 1835). În Civitas Solis (Cetatea Soarelui), 1623, filosoful italian Tommaso Campanella (1568-l639) susţinea natura spirituală a universului. Nicholas Eymeric de Gironne, din 1356 Inchizitor de Aragon, a dat o listă de cărţi interzise (în genul celor preferate de Roderick Usher). Pasajele, din geograful latin Pomponius Mela (sec. I d. Hr.), care-l fascinau pe Roderick, se află în De Situ Orbis (Despre aşezarea globului), I, 8 şi III, 95. Titlul manualului latin: Priveghiurile, cum se cântă ele de corul bisericii din Malenţa. Se cunosc doar copiile a două ediţii în quarto, tipărite cu caractere gotice. Poe a auzit de această carte rară probabil de la prietenul său William Gowans, care era pasionat de incunabule. Poe, care ştia puţin despre Biserica Romano-Catolică, a presupus greşit că era vorba de o carte neortodoxă.

{9} Soborul nebunilor (în orig., The Mad Trist) e fructul imaginaţiei lui Poe. Autorul său îşi trage numele de la cel mai celebru cavaler al ciclului arthurian şi de la un personaj central din ciclul de poeme Rowley al lui Thomas Chatterton.

{10} Ethelred îşi ia probabil numele de la un personaj din romanul lui sir Walter Scott, Ivanhoe.

{11} Cf. Psalmii, 139:7: „. Şi unde voi fugi departe de Faţa Ta?

{12} Cf. Ezechiel, 43:2: „.ca urletul unor ape mari” şi Apocalipsa, 1:15: „.ca vuietul unor ape mari”.